

hayı daha sonra Sauvaget *La Chronique de Damas d'al-Gazari (années 689-698)* adıyla neşretmiştir (Paris 1949). Ulrich Haarmann da *Havâdisü'z-zamân*'ın Memlûk tarihiyle ilgili 686-687 (1287-1288) yıllarına ait olayları ihtiva eden kısmını yayınlamıştır (*Quellenstudien zur frühen Mamlukenzeit*, Friburg 1969).

BİBLİYOGRAFYA :

Cezerî, *Havâdisü'z-zamân*, Köprülü Ktp., nr. 1037; Zehebî, *el-Muhtâr min târîhi'l-Cezerî*, Köprülü Ktp., nr. 1147; Ebü'l-Mehâsin el-Hüseynî, *ZeYLü Tezkireti'l-ı Huffâz*, Haydarâbâd 1376/1956 — Beyrut, ts. (Dâru l'hyâi't-türâsi'l-Arabî), s. 22; a.mlf., *et-Tenbîth ve'l-ikâz*, Dımaşk 1347, s. 8-9; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XIV, 186; Makrîzî, *Kitâbü's-Sülûk*, II, 471; İbn Hacer, *ed-Düerü'l-kâmine*, III, 301; Muhammed b. Refî' es-Sülemî, *Târîhu 'ulemâ'i Bağdâd*, Bağdad 1357/1938, s. 212-213; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 45; Cl. Cahen, *La Syrie du Nord à l'époque des Croisades et la Principauté Franque d'Antioche*, Paris 1940, s. 80; a.mlf., "Chroniques des derniers Fatimides", *BIFAO* (1937), s. 8-9; a.mlf., "Addenda Sur al-Djazari", *JOS*, IV (1974), s. 144-147; Donald Presgrave Little, *An Introduction to Mamlûk Historiography*, Wiesbaden 1970, s. 53-57; Selâhaddin el-Müneccid, *Mu'cemü'l-mü'errihtne'd-Dimaşkiyyîn*, Beyrut 1398/1978, s. 145-146; Ramazan Şeşen, *Nevâdirü'l-mah-tûrâti'l-'Arabîyye*, Beyrut 1400/1980, II, 24; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), V, 298; Abbas el-Azzâvî, "Şemsüddîn İbnü'l-Cezerî ve Târîhuh", *MMIAdm.*, XIX/1-2 (1944), s. 524-530; Ulrich Haarmann, "L'Édition de la Chronique mamlouke Syrienne de Sams ad-Dîn Muhammed al-Gazari", *BEO*, XXVII (1974), s. 195-203.

A. S. BAZMEE ANSARI

CEZERİ, Muhammed b. Muhammed

(bk. İBNÜ'İ-CEZERİ).

CEZERİ KASIM PAŞA

(bk. KASIM PAŞA, Cezerî).

CEZERİ KASIM PAŞA CAMİİ

İstanbul Eyüp'te
XVI. yüzyıl başlarına ait cami.

Akarçeşme Camii olarak da anılan bu cami Eyüp semtinde Nişancı mahallesinde, Zalmahmutpaşa caddesiyle Akarçeşme sokağı köşesindedir. Bânisi nişancılık, defterdarlık ve vezirlik görevlerinde bulunmuş Cezerî lakabıyla tanınan Kasım Paşa'dır. Ölüm tarihiyle ilgili olarak kaynaklarda farklı bilgiler verilmekte, bu da muhtemelen, aynı dönemde yaşamış Koca, Evliya ve Güzelce lakapları ile anılan diğer Kasım paşalarla karıştırılmasından ileri gelmektedir. Hüseyin

Ayvansarayî, *Vefeyât-ı Selâtin*'inde Cezerî Kasım Paşa'nın 890'da (1485) vefat ettiğini bildirirse de Selânik'te kendi adını taşıyan Kâsımiyye Camii'nin 898'de (1492-93) kiliseden camiye çevrildiği bilinmektedir. *Hadikatü'l-cevâmi'* adlı eserinde ise aynı müellif Cezerî Kasım Paşa Camii'nin inşaa tarihini 921 (1515) olarak göstermiştir. Cami ilk yapıldığında yanında ahşap bir medrese ile fevkanî bir sıbyan mektebi vardı. Caminin cümle kapısı üstündeki kitâbe 1238 (1822-23) tarihli olduğuna göre bunun bir tamirde konulduğu anlaşılmaktadır. Avludaki şadırvan da 1266 (1849-50) yılında Hatice Sultan'ın kethüdâsı Mehmed Efendi tarafından yaptırılmıştır.

Cezerî Kasım Paşa Camii bir avlu içinde inşa edilmiş kare planlı bir binadır. Dört sütuna dayanan kemerlere oturmuş üç kubbeli üç bölümden ibaret son cemaat yerini takip eden, dıştan 11,20 × 11,20 m. ölçüsündeki harim, geçisi pandantiflerle sağlanmış 8,80 m. çapında tek kubbe ile örtülmüştür. Duvarların yapımında tuğla ve kesme taş kullanılmıştır. Biçim ve ölçüleri bakımından Sultanahmet'teki Firuz Ağa, Fâtihteki İskender Paşa camilerine benzeyen bu ibadet yerinde cümle kapısı esas eksen üzerinde yani ortada olmayıp son cemaat yerinin en sağdaki bölümü karşısındadır. Minaresi ise taşandır ve şerefe çıkması istirdiye kabuğu biçiminde bir süslemeye sahiptir.

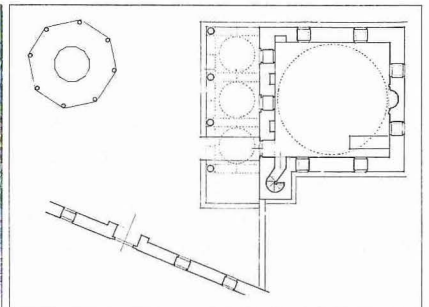
Camide dikkate değer husus, mihrabın içine ve minberin sol tarafına kaplanmış olan çinilerdir. Bunlardan biri, Osmanlı dönemi Türk çini sanatında başlı başına bir grup teşkil eden ve sayıları pek fazla olmayan Kâbe tasvirli panodur. Mihrabın solundaki pencere üstünde yer alan bu pano, kitâbesine göre İz-

nikli Mehmed oğlu Osman tarafından 1138 Recebinde (Mart 1726) vakfedilmiştir. Her biri 25 × 25 cm. ölçüsünde altı çiniden meydana gelen panoda, çiçekli bir çerçeve içinde oldukça gerçekçi üslûpta bir Kâbe tasvirini yer alır. Kâbe tasvirinde çevredeki binaların da gösterilmiş olması ve belirli bir perspektifin bulunuşu, bu tasvirin önceki örneklerle nisbetle daha ileri bir resim anlayışıyla meydana getirildiğini belli eder. Ayrıca mihrabın mukarnasları ortasına 22 Receb 1138 (26 Mart 1726) tarihini taşıyan tek bir çini yerleştirilmiş, aşağı bölme-ler ise bu tarihe nazaran daha eskiye ait görünen çinilerle kaplanmıştır.

Cezerî Kasım Paşa'nın İstanbul Cağaloğlu'nda dört yol ağzının bir köşesinde bir camii daha vardı. En son şeklini 1283'te (1866-67) alan bu ibadet yeri, 1957'de hiçbir gerekçe gösterilmeksizin yıktırılıp ortadan kaldırılmış ve arsası uzun yıllar boş durduktan sonra yerine Türkiye Diyanet Vakfı tarafından eskisi gibi ahşap çatılı ve fevkanî yeni bir cami inşa edilmiştir.

Cezerî Kasım Paşa'nın Bursa'da bir medresesi ve hamamı olduktan başka bir süre vali olarak kaldığı Selânik'te de hayratı bulunduğu söylenmektedir. Gerçekten bu şehirde Türk hâkimiyetinin sona erdiği 1912'ye kadar kiliseden çevrilmiş büyük bir Kâsımiyye Camii vardı. Aslında Hagios Demetrios Bazilikası olan yapı, kitâbesine göre 898'de (1492-93) Sultan II. Bayezid vakfı olarak camiye çevrilmiş, 1918 yangınında tamamen yanmış, kısmen yıkılmış ve yirmi yıl kadar süren bir tamir ve ihyadan sonra yeniden kilise olarak açılmıştır. Bu caminin gerçek bânisinin kim olduğu, eski vakıf kayıtları üzerinde yapılacak bir araştırmadan sonra anlaşılabilir. Cengiz Orhon-

Cezerî Kasım Paşa Camii ve planı (Yüksel, V, şekil 145) - Eyüp / İstanbul

Cezerî
Kasım Paşa
Camii'nin
mihrabının
solunda
yer alan
Kâbe
tasvirli pano

lu'nun tesbitine göre Kasım Paşa'nın Kırm'da Kefe'de de bir camii vardı.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayvarsarâyi, *Vefeyât-ı Selâtin*, s. 79; a.mlf., *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 280-281 (Cağaloğlu'nda ki diğer camii için bk. s. 79-80); *Sicill-i Osmânî*, IV, 47; Halil Ethem [Eldem], *Camilerimiz*, İstanbul 1932, s. 48-49; a.e.: *Nos mosquées de Stamboul* (trc. E. Mamboury), İstanbul 1934, s. 70-71, res. 20'de caminin eski bir fotoğrafı vardır; Kâzım Baykal, *Bursa ve Anıtları*, Bursa 1950, s. 147; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 433-435; Semavi Eyice, *İstanbul, Petit guide à travers les monuments byzantins et turcs*, İstanbul 1955, s. 100, nr. 152; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1962, I, 39; Yüksel, *Osmanlı Mi'mârîsi V*, s. 432-434; A. Gabriel, "Les Mosquées de Constantinople", *Syria*, VII, Paris 1926, s. 370; K. Erdmann, "Ka'bah Fliessen", *Ars Orientalis*, III, Washington 1959, s. 193-197; Sabih Erken, "Türk Çinçiliğinde Kâbe Tasvirleri", *VD*, IX (1971), s. 314-315, rs. 30; Hakkı Göktürk, "Cezerî Kasım Paşa Camii", *İst.A*, VII, 3539; C. Orhonlu, "Kâsım Pasha", *EI²* (İng.), IV, 722.

SEMAVİ EYİCE

CEZERİYYE

(bk. el-MUKADDİMETÜ'L-CEZERİYYE).

CEZİME b. ÂMİR (Benî Cezîme b. Âmir)

(بنو جذيمة بن عامر)

Adnânîler'e mensup bir Arap kabilesi.

Cezîme b. Âmir b. Abdümenât b. Kinâne'nin soyundan gelen bu kabile, Hz. Peygamber zamanında Mekke'nin güneyinde Yelemlem civarında Gumeysâ denilen yerde ikamet ediyordu.

Hız. Peygamber Mekke'nin fethinden sonra çevredeki kabileleri İslâm'a davet maksadıyla seriyeler göndermeye başladı. Bu arada Hâlid b. Velîd'i de ensar, muhacir, Benî Süleym ve Benî Müdlic'e mensup askerlerden oluşan 350 kişilik bir seriyenin başında Cezîme kabilesi-

ne gönderdi (Şevval 8/Şubat 630). Hâlid b. Velîd Gumeysâ'ya varınca Cezîme kabilesinin silâhlanmış olduğunu gördü. İslâmiyet'in Arap kabileleri arasında hızla yayıldığını söyleyerek onlardan silâhlarını bırakıp müslüman olmalarını istedi. Bir kısmı silâhlarını bırakmak istediği halde bazıları buna şiddetle karşı çıktılar. Ancak aralarında geçen kısa bir tartışmadan sonra silâhlarını bıraktılar ve "Dinimizi değiştirdik" anlamında "sabe'nâ" (صَابِنَا) dediler. Fakat Hâlid b. Velîd onların bu sözlerinden müslüman olduklarına kani olmadı. Sert ve disiplinli bir kumandan olan Hâlid b. Velîd, onların vaktiyle İslâm düşmanlarıyla iş birliği yaptıklarını da hatırlayarak kendilerini esir aldı ve askerler arasında dağıttı, ertesi sabah da öldürülmelerini emretti. Bunun üzerine Süleymoğulları ellerindeki otuz kadar esiri öldürdüler. Fakat başta Abdullah b. Ömer ve Ebû Huzeyfe'nin âzatlısı Sâlim olmak üzere ensar ve muhacirler bu emre karşı çıktılar; İslâmiyet'i kabul ettiklerini söyleyerek onları serbest bıraktılar. Hatta bazı sahâbiler Hâlid b. Velîd'i, Câhiliye döneminde Yemen'e yaptığı bir seferden dönerken Cezîme kabilesi tarafından öldürülen amcası Fâkih b. Mugire'nin intikamını almak için esirleri öldürtmekle itham ettiler.

Bu haber Medine'ye ulaşınca Hz. Peygamber çok üzüldü; Hâlid b. Velîd'i onların müslüman olup olmadıklarını tesbit hususunda acele etmekle suçladı ve, "Allahım, ben Hâlid'in yaptıklarından berriyim!" diyerek onun bu davranışını tasvip etmediğini belirtti. Bununla birlikte Hâlid'in onları, müslüman olduklarını açıkça ifade etmedikleri için müşrik kalmakta direndiklerini sanarak öldürttüğünü ve ictihadında yanıldığını kabul etti. Kabile mensuplarını Câhiliye döneminden kalma bir intikam hissiyle öldürmediğine yemin eden Hâlid'i acele etmesinden dolayı kınamakla beraber cezalandırmadı ve kumandanlık görevinden de azletmedi. Ayrıca Hz. Ali'yi Cezîme kabilesine gönderip öldürülenlerin diyetlerini ödetti ve uğradıkları zararı fazlasıyla tazmin etti.

Hâlid b. Velîd, kabile mensuplarının hiçbir te'vile yer bırakmayacak bir şekilde açıkça "Müslüman olduk" (أسلمنا) demelerinin istediği halde onlar Buhârî'deki hadisten de anlaşılacağı üzere ("Meğâzi", 60, "Aḥkâm", 35) bunu net olarak ifade edemediler veya bazıları kasten "sabe'nâ" dediler. Hâlid ise bunu yeterli görmedi.

Nitekim Hz. Ömer müslüman olduğu zaman Cemil b. Ma'mer el-Cumahî'nin Kâbe önünde toplanmış olan halka hitaben, "Ömer din değiştirdi" (ألا ان عمر قد صبا) diye bağırması üzerine Hz. Ömer itiraz ederek, "Hayır, yalan söylüyor, ben müslüman oldum" (أسلمت) demişti ki (İbn Hişâm, I, 348-349) bu olay kelimenin Araplar arasında aynı mânâda kullanılmadığını ve Hz. Ömer'in de bu kelimeyi Hâlid b. Velîd'in anladığı şekilde yorumladığını göstermektedir.

Caetani'nin bu olayı istismar ederek Hâlid'i İslâmiyet'i henüz samimi olarak benimsememekle ve onu savaş için değil İslâm'a davet için gönderen Hz. Peygamber'i de açık tâlimat vermemesinden dolayı suça iştirak etmekle itham etmesi (*İslâm Tarihi*, V, 387), Weir'in de Hâlid'in bu hareketini "hâinâne bir darbe" olarak nitelmesi (*İA*, III, 152) doğru değildir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Meğâzi", 60, "Aḥkâm", 35; Vâkidî, *el-Meğâzi*, III, 875-884; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 348-349; IV, 428-436; İbn Sa'd, *et-Ṭabaḳât*, II, 147-148; Belâzürî, *Ensâb*, I, 381-382; Taberî, *Târîḫ* (Ebû'l-Fazl), III, 66-69; Yâkût, *Mu'cemmû'l-büldân*, IV, 214; İbn Kesir, *el-Bidâye*, IV, 312-316; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, Kahire 1392/1972, XIV, 327-328; Diyarbekrî, *Târîḫu'l-ḥamîs*, II, 97-99; L. Caetani, *İslâm Tarihi* (trc. Hüseyin Cahid), İstanbul 1924-27, V, 386-395; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 307, 513; W. Montgomery Watt, *Muhammad at Madina*, New York 1981, s. 70, 84, 257; Kehhâle, *Mu'cemmû' ḳabâ' ilî'l-'Arab*, Beyrut 1402/1982, I, 176; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), VIII, 380-395; Mustafa Fayda, *Allah'ın Kılıcı Halid b. Velid*, İstanbul 1990, s. 184-204; T. H. Weir, "Cezîme", *İA*, III, 152; L. Vecchia Vaglieri, "Djadhîma b. 'Âmir", *EI²* (İng.), II, 365-366.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

CEZİME el-EBRAŞ

(جذيمة العبراش)

Ebû Mâlik Cezîme b. Mâlik b. Fehm el-Ebraş (el-Vazzâh) et-Tenûhî el-Ezdi (ö. 268 [?])

Irak'ta hüküm süren
Tenûhî Devleti'nin
üçüncü hükümdarı.

Milâttan sonra 30 yıllarında hükümdar olduğu bazı kaynaklarda zikredilmekte ise de milâdî III. asırda yaşadığı anlaşılmaktadır. Aşağı Fırat bölgesindeki Tenûhî Devleti'nin en güçlü hükümdarı olmuş, Hîre ve Enbâr ile yöredeki şehirleri kısa sürede idaresine almıştı. İleri görüşlü, kararlı ve cesur ve bir kral olup